

УДК 332.334.4:711.58

**ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ В ЛІСОВИХ
ЕКОСИСТЕМАХ УКРАЇНИ****О.С. Будзяк***Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ*

Розкрито проблеми екологізації лісокористування та запропоновано шляхи їх вирішення, які ґрунтуються на поєднанні економічних і адміністративних методів впливу на лісокористувачів, що стимулюватиме їх до ведення екологічнобезпечного лісового господарства.

Раскрыты проблемы экологизации лесопользования и предложены пути их решения, которые базируются на объединении экономических и административных методов воздействия на лесопользователей и стимулирующие их к ведению экологически безопасного лесного хозяйства.

Вступ

Індикатором рівноваги в екосистемах є показник лісистості. Нині землі вкриті лісами в структурі земельного фонду України посідають друге місце, а це 17,4% (сільськогосподарські землі – 71,2%) або біля 1/5 території держави. Проте, для держави, де

2/3 площі перебуває в лісовій зоні (зоні мішаних лісів та лісостепу) показник лісистості на сьогодні є низьким, особливо в рівнинних лісостепових та степових районах, дещо вищим в Карпатських та Кримських горах.

Постановка проблеми

Використання земель під лісовою рослинністю повинно з одного боку, здійснюватися в напрямі підтримання рівноваги в самих екосистемах, зокрема агроландшафтах, з другого – передбачати екологічнобезпечне лісокористування шляхом відновлення, збереження, охорони та використання самого ресурсу. Складна екологічна ситуація зумовила необхідність розв'язання екологічних проблем лісокористування різними науковими методами.

Теоретичні і методичні основи економіки лісового господарства висвітлені в багатьох наукових працях українських дослідників. Зокрема численні публікації Андрейцева В.І., Бобкова А.Г., Демчика В.І. присвячені дослідженню правового режиму використання земель з лісовою рослинністю або ж торкаються окремих аспектів права загального природокористування. Над понятійним апаратом в лісокористуванні працював Гетьман А.П., зокрема він запропонував вилучити із змісту поняття «ліс» об'єкти природи. Костяшкін І.О., Дембо Л.І. розглядали

ліс у поєднанні із землею. Хайбеков Р.І., Нижник М.С., Возняк Р.Р. працювали над проблемами використання рекреаційних лісів. Роботи Генсірука С.А., Ковалю Я.В., Туниці Ю.Ю., Синякевича І.М. присвячені дослідженню стану та ефективності використання лісів, розв'язанню економічних і екологічних проблем їх збереження.

Активізація впливу негативних факторів на землі під лісовою рослинністю зумовлює потребу в пошуках шляхів підвищення продуктивності деревостанів та запровадження нових технологій і екологічнобезпечних систем ведення лісового господарства. Тому актуальною є проблема екологічнобезпечного використання земель лісу в екосистемах України. До того ж виробництво, а саме отримання необхідної кількості високоякісної продукції для суспільства та сировини для переробної промисловості має бути економічно вигідним і соціально орієнтованим, при ощадливому та високоефективному використанні лісових ресурсів без нанесення шкоди навколишньому середовищу.

Результати

Загальна площа земель лісового фонду

становить 10,8 млн. га, з яких вкрито лісовою рослинністю 9,5 млн. га, що становить 15,7 відсотка території України. Для порів-

© Будзяк О.С., 2009

няння, у країнах Європи, які знаходяться практично в одній природній зоні, ці показники практично вдвічі вищі. Так, в Німеччині при площі держави в 35,7 млн.га, лісистість становить 30%, в Франції – на площі 54,92 млн.га ліси займають 27,6%. Загалом лісистість європейських держав коливається в межах від 30 до 60% (за виключенням Швеції - 60,3% та Фінляндії – 64,7%). Для досягнення європейських стандартів лісис-

тості та більш раціонального використання земель лісового фонду в Україні доцільно збільшити кількість лісовкритої площі хоча б до 30%, тоді як за науково обґрунтованими нормативами до 22-25% і вище [1]. В регіональному розрізі запропоновано досягти наступні показники лісистості на Поліссі 37-39%, в Лісостепу 17-20%, в Степу 8-11%, у Карпатах 50-53% та Криму 13-19% (таблиця).

Таблиця - Лісистість України по регіонах

Назва природної зони, адміністративної області	Загальна площа території області, тис. км ²	Площа вкритих лісовою рослинністю земель, тис. га	Динаміка фактичної лісистості, %			Оптимальна лісистість, %
			1946 р.	1973 р.	2007 р.	
АР Крим	27,0	306	-	10,3	11,4	19
Вінницька	26,5	340	10,0	11,7	13,3	16
Волинська	20,2	622	17,2	31,7	31,3	37
Дніпропетровська	31,9	165	1,9	3,3	4,8	8
Донецька	26,5	178	2,8	5,6	7,0	12
Житомирська	29,9	971	24,1	31,0	33,1	37
Закарпатська	12,8	648	-	49,2	51,0	55
Запорізька	27,2	105	1,3	2,3	3,9	5
Івано-Франківська	13,9	569	35,8	38,9	41,5	49
Київська	28,9	604	14,3	19,5	21,9	23
Кіровоградська	24,6	153	4,6	5,0	6,5	11
Луганська	26,7	287	5,2	8,2	10,6	16
Львівська	21,8	623	24,9	26,1	28,7	30
Миколаївська	24,6	91	0,8	1,9	3,9	7
Одеська	33,3	191	2,4	4,1	5,9	9
Полтавська	28,8	244	5,0	7,5	8,2	15
Рівненська	20,1	732	28,5	34,3	36,4	40
Сумська	23,8	416	13,6	15,7	17,0	21
Тернопільська	13,8	181	11,2	11,9	13,9	20
Харківська	31,4	381	8,9	11,3	11,9	15
Херсонська	28,5	131	1,6	3,5	4,6	8
Хмельницька	20,6	259	10,8	13,1	12,8	17
Черкаська	20,9	317	-	13,7	15,3	16
Чернівецька	8,1	237	25,8	28,3	29,4	33
Чернігівська	31,9	649	15,1	18,0	20,6	23

Примітка: Таблиця складена за даними державного обліку лісів у 2007 році та Державного лісового кадастру України [4].

На землях вкритих лісовою рослинністю проростає понад 30 видів деревних порід. Хвойні насадження займають 42 % загальної площі, зокрема сосна – 33 %. Твердолистяні насадження становлять 43 %, зокрема дуб і бук – 32 %.

Проведений аналіз показав недостатній рівень використання земель лісового фонду та їх екологічної безпеки. Крім того реформування економіки України обумовило необхідність вирішення цілого ряду проблем економічного, соціального та екологічного

характеру у землекористуванні лісовкритих земель.

Основні суперечності щодо використання земель лісового фонду лежать в площині правових відносин привнесені Земельним кодексом – це насамперед проблема прав власності на землі зайняті лісовою рослинністю. Нині право власності на ліси включає право власності і на земельні ділянки і на лісові ресурси, що на них знаходяться.

Земельний кодекс 2001 року скасував державну монополію на ліси. Тепер землі вкриті лісовою рослинністю можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності [2]. Проте в Україні продовжує домінувати державна форма власності на ліси, а лісокористування здійснюють постійні лісокористувачі – спеціалізовані лісогосподарські підприємства державної форми власності, підпорядковані органам влади, а не підприємства з різними формами власності. Єдиною відмінністю є те, що якщо раніше держава як власник усіх лісів надавала землі лісового фонду в установленому порядку тільки у користування спеціалізованим підприємствам, сьогодні дозволено приватизувати земельні ділянки лісового фонду площею 5 га [3].

Право державної власності на землю набувається і реалізується державою в особі Кабінету Міністрів та державних місцевих адміністрацій.

Серед лісокористувачів, сьогодні перше місце посідає Держлісгосп. В його підпорядкуванні перебуває 68% земель лісового фонду, решта - в користуванні інших лісокористувачів. Зокрема Мінагрополітиці підпорядковується 26,4 %, земель лісового фонду, Міноборони - 2,2 %, МНС - 1,6 %, Мінекоресурсів - 0,8 % та ще 3 % - в інших лісокористувачів та громадян, які можуть вільно використовуватись на правах загального землекористування.

Велика кількість користувачів землями лісового фонду породжує низку проблем пов'язаних з ефективністю земле- та лісокористування, оскільки вони не в повній мірі володіють базовими, системними можливостями ведення лісового господарства, накопиченими державними установами. До того ж ведення господарства на землях лісового фонду вимагає наявності кваліфікованих працівників та специфічного підходу щодо розв'язання проблемних питань.

Одержати ліси для ведення лісового господарства приватним господарствам сьогодні можна лише на умовах оренди і за відповідну плату. Тому з метою ефективного використання земель лісового фонду більш доцільним буде перебування у державній власності земель з крупними лісовими масивами, що становлять значний ресурсний потенціал у лісосировинному балансі країни, а також лісових масивів природоохоронного та рекреаційного призначення: заповідників, заказників, особливо цінних лісових масивів та захисних насаджень.

Землі лісового фонду, на яких держава неспроможна в достатній мірі забезпечувати та здійснювати охоронні заходи з метою збереження лісових екосистем, доцільно в подальшому передавати у приватну власність з умовою заліснення, розширення лісових площ та підвищення земле- і лісокорисного потенціалу. До земель переданих в приватну власність можуть належати порівняно невеликі за площею лісові масиви, що перебували в користуванні колишніх колективних господарств та інших не спеціалізованих організацій, які не мають відповідних засобів для інтенсифікації лісовирощування і застосування прогресивних технологій та техніки, а також відокремлені, невеликі за площею ділянки лісу, в межах колективних фермерських господарств на яких неможливо організувати безперервне лісокористування і лісові плантації, створені на приватизованих землях, що вилучені з сільськогосподарського використання. Такі ділянки лісу доцільно передавати у володіння спеціалізованим підприємствам чи окремим фізичним особам - фахівцям лісового господарства. Розмір лісових масивів майбутніх господарських суб'єктів необхідно визначати виходячи з економічних можливостей останніх.

Слід зважати і на досвід інших країн у лісогосподарській сфері. Так, в країнах Європи впровадження приватної власності на різні за величиною земельні лісові ділянки відбувається по різному.

Для прикладу ліси, які головним чином виконують екологічні функції перебувають здебільшого в державній власності, а експлуатаційні ліси в приватній (наприклад, в південній частині Швеції, де кліматичні умови сприяють прибутковому веденню лісового господарства, переважає приватна

власність на ліси натомість на півночі – державна).

В Україні ж передача земель з великими лісовими масивами із державної у приватну власність заборонена. Накладена заборона є цілком виправданою оскільки, на відміну від сусідніх країн Східної Європи, у нас традиції приватного лісового господарства відсутні, а порядок відчуження державних лісових земель в приватну власність є недосконалим і потребує доопрацювання. Крім цього, здійснювати різку зміну форм власності підприємств, які займаються охороною, відтворенням і використанням лісових ресурсів також недоцільно. Досвід приватизації лісових підприємств, які займалися первинною переробкою деревини, на початку 90-х років в Україні засвідчив, що одна лише зміна форм власності не призводить до значного підвищення ефективності виробництва.

Стосовно невеликих лісових масивів, то ведення лісового господарства в європейських країнах побудоване так, що власниками лісів є фермери, які поєднують лісовий менеджмент із сільським господарством. Приватні ліси у більшості випадків представлені невеликими за площею землеволодіннями, які не дають їх власникам достатніх надходжень для покриття витрат на ведення лісового господарства. Багато зарубіжних фахівців вважає, що ведення лісового господарства підприємством без зовнішніх джерел доходів у більшості випадків є фінансово не вигідною діяльністю, оскільки сучасний рівень корневих цін не дає стимулів для інвестування капіталу у вирощування лісу протягом тривалого періоду часу. Лише великі лісові підприємства здатні в повному обсязі самостійно фінансувати створення нових деревостанів. Такі підприємства працюють не тільки на прибуток, але й на забезпечення себе власною сировиною у майбутньому.

Саме тому в процесі розвитку ринкових відносин в лісовому господарстві України, де історично склалися свої економічні, екологічні та соціальні умови ведення лісового господарства важливо не дублювати досвід європейських держав та Північної Америки, а намагатися зберегти державні комплексні спеціалізовані лісгосподарські підприємства, які формувалися протягом кількох десятиріч і мають значний досвід в галузі ведення лісового господарства.

Накладання нової системи прав власності на існуючу схему поділу земель на категорії призвело до загострення суперечностей при відборі земельних ділянок до лісового фонду, оскільки основне цільове призначення ділянки, що є критерієм віднесення до певної категорії земель, часто не співпадає з її «природною» функціональною характеристикою, котра обумовлена господарським режимом використання. При розробці Земельного кодексу зазначеній проблемі, не було надано особливого значення. І сьогодні виходить так, що поняття землі лісового фонду штучно об'єднує ділянки, які відрізняються за функціональними показниками.

Крім цього, наведене в законодавчих актах поняття земельного і лісового фонду не є тотожним категорії земель. Так, згідно положень Земельного кодексу категорія земель включає як землі конкретного призначення сільськогосподарського, історико-культурного тощо, так і землі різних фондів (лісового, водного). Наприклад, на території лісового масиву на землях лісового фонду організовують заповідник чи заказник або у межах лісового фонду виділяють земельні ділянки рекреаційного призначення використання яких здійснюється на правах загального землекористування. Згідно законодавства зазначені земельні ділянки змінюють свої функції та переходять із лісового фонду в природно-заповідний.

До земель лісового фонду належать землі вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, не лісові землі, які використовуються для потреб лісового господарства. В той час як до земель природно-заповідного фонду відносять ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну та іншу цінність.

Отже, визначальним чинником при віднесенні земельної ділянки до певного фонду повинна бути не природна характеристика, а її функціональне (господарське) використання.

Нині у земельному та лісовому законодавстві більшості європейських держав використовуються тільки категорії земель: лісові землі, землі тимчасово не зайняті лісом, водні угіддя, сільськогосподарські землі, - утворені на основі ведення відповідного господарського режиму, тоді як заповідники, історико-культурні об'єкти, які є похідними

від них, окремими земельними категоріями не вважаються.

Згідно існуючої в Україні класифікації ліси за функціональними ознаками поділяються на 2 групи та 23 категорії. Ліси першої групи (займають 56% усіх площ) виконують переважно природоохоронні функції, а другої (44%) - експлуатаційні. Ліси I групи об'єднані в 4 класи: водоохоронні (3,6%), захисні (30,4%), санітарно-гігієнічні (18,7%) і ліси спеціального призначення (3,1%). Проте існуюча класифікація побудована на функціональних ознаках лісу більш ускладнене ніж допомагає розв'язати проблему поділу земель лісового фонду на окремі категорії, оскільки в основі представленого вище поділу лежать різні класифікаційні ознаки.

Тому ліси більш доцільно виділяти за режимом лісокористування, а саме: заповідно-генетичні, середовищно-захисні, рекреаційні та експлуатаційні. В цьому випадку в основі як категорій земель (лісові землі) так і їх класифікації лежатиме режим господарського використання. Такий режим використання пов'язаний із виконанням лісом своїх функцій. Чим чіткіша виконується лісом функція (екологічна, соціальна, ресурсно-економічна), тим ефективніше відбуватиметься використання земель лісового фонду (земель лісів).

На сьогодні структура українських лісів далека від природної. Це проявляється у значній фрагментації лісових масивів, високій частці насаджень штучного походження, збідненні породного складу, зниженні біорізноманіття лісів, нерівномірному погіршенні їх стану, проте від цього роль лісу та його функції не зменшуються.

Останнім часом значна увага приділяється лісам, що виконують екологічні функції. Так, згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 581 22 затверджено Державну програму «Ліси України» на 2002-2015 рр. в якій відмічено, що на землі зайняті заповідниками, національними природними парками, заказниками та іншими заповідними об'єктами припадає 13,9 % загальної площі лісового фонду (лісові масиви Держкомлісгоспу). До 2015 року пропонується збільшити площу природно-заповідного фонду на 124,4 тис. га (обсяг заповідання лісів у 2015 році становитиме 15,6 відсотка, зокрема у Карпатському регіоні - 18,7 відсотка).

Особливого значення набуває ліс, що знаходиться на землях сільськогосподарського призначення (полезахисні лісові смуги), землях забруднених викидами промислових підприємств (смуги вздовж доріг, захисні насадження) та викидами Чорнобильської АЕС. Полезахисні смуги разом із придорожними, прибалковими та прияржними лісосмугами, а також з іншими видами штучних і природних насаджень, які прилягають до полів, захищають від ерозії понад 13 млн. га ріллі або 40% її загальної площі. Проте, як і полезахисні лісові смуги, так і захисні насадження уздовж доріг та каналів вже не належать до земель лісового фонду.

Раніше лісові смуги знаходились у підпорядкуванні Державного лісового фонду, і догляд та контроль за ними здійснював Державний комітет лісового господарства разом із Міністерством екології та природних ресурсів. Сьогодні ці лісові смуги знаходяться в підпорядкуванні Міністерства агропромислової політики як землі сільськогосподарського призначення у категорії не сільськогосподарські угіддя, а тому залишаються бездоглядними зменшуючи і без того низьку полезахисну лісистість. Сьогодні вони займають лише 1,5% або 432 тис. га. Всього лісомеліоративні насадження займають 1,4 млн.га, в тому числі, близько 90 тис. га є водорегулюючими (стокорегулюючими) а 850 тис. га протиерозійними насадженнями на різних категоріях земель.

Земельний кодекс дає можливість надавати їх у приватну власність на рівні з внутрігосподарськими шляхами та господарськими дворами, але ж на їх утримання потрібні відповідно чималі кошти та технічні засоби. Це може призвести до того, що господарства почнуть відмовлятися від полезахисних смуг. В умовах кризи платити за гектари лісосмуг як за ріллю та нести додаткові витрати на їх охорону від пожеж, самовільних вирубувань, шкідників і хвороб здатні далеко не всі господарства. Крім цього, часта зміна орендарів, переділ меж земель між господарствами поглиблюють проблему «нічийності» лісосмуг. Вже нині значна частина полезахисних (43%) і водорегулюючих насаджень (45%) знаходиться в незадовільному і поганому стані із-за відсутності своєчасного догляду, а також із-за порушень рекомендованого складу дерев і чагарників.

Не зважаючи на це роль лісосмуг в формуванні урожайності сільськогосподарських культур на полях вже давно визнана. Лісосмуги зменшують швидкість потоку приземного шару повітря, знижують інтенсивність його вертикального обміну над поверхнею полів, що уповільнює випаровування вологи з ґрунту і сприяє підвищенню температури в ньому, завдяки деревостанам не видувається сніг із полів, підвищується вологість повітря над міжсмуговими полями на 3–4%, захищаються від видування і суховіїв слабозвинені сходи сільгоспкультур, зберігаються достигаючі посіви від вилягання та осипання зерна у вітряну погоду. Під захистом протиерозійних насаджень на присіткових схилах та гідрографічній мережі повністю припиняється змив та розмив ґрунту, проходить процес переводу поверхневого стоку талих та дощових вод в підґрунтовий, що не лише очищає воду від інгредієнтів польового стоку, а й поповнює водність річок у меженний період.

При незадовільному стані чи відсутності лісосмуг, у роки з пиловими бурями, можна очікувати видування орного шару ґрунту до 3–5 см, а подекуди й до 10 см. На таких еродованих землях зменшується гумусний горизонт і запаси гумусу, зростає засміченість посівів, погіршуються водно-фізичні процеси, знижується родючість ґрунтів, різко падає врожайність культур і погіршується якість зерна. Проведені дослідження показали, що в центральному, східному Лісостепу та Степу середній приріст урожаю сільськогосподарських культур під захистом лісосмуг, порівняно з відкритими полями є вищим на 3–5 ц/га [5].

Нині землі під лісовою рослинністю на сільськогосподарських угіддях (лісомеліоративні насадження) а ні за площею, а ні за характером розміщення не забезпечують екологічної рівноваги та належних умов для збереження земель від ерозії. Тому досить важливо, знаючи практичне значення лісу, вжити заходів як щодо покращення виконання лісом екологічних функцій, так і стосовно збереження біорозмаїття в екосистемах України.

Також слід звернути увагу на те, що екологічний стан земель більшості основних лісових екосистем України перебуває під загрозою через те, що довгий час вирубка українських лісів перевищувала науково об-

ґрунтовані норми і на сьогодні землі лісового фонду зайняті молодим лісом (47%), тоді як стиглі ліси займають лише 6%. За останні 50 років лісистість зростає майже в 1,5 рази, через що у загальній площі лісів штучні насадження складають 40%.

Нині обсяги заготівлі деревини експлуатаційних лісів не перевищують розрахункової лісосіки попри те, що запаси деревини зросли в 2,5 рази і досягли 1,8 млрд. м³, а середній щорічний приріст у лісах (Держкомлісгоспу) склав 4,0 м³ на 1 гектар та коливається від 2,5 м³ у Степовій зоні до 5,0 м³ в Карпатах. При щорічному високому прирості деревини в 35 млн.м³, ступінь її використання залишається необґрунтовано низьким. Це можна пояснити переважанням молодняків та середньовікових насаджень, а також високою часткою лісів з обмеженим режимом лісокористування (на 47% лісів поширюється заборона головних рубок а 11% лісів - заповідні), неповним використанням ліміту лісосічного фонду.

Таким чином, орієнтація на створення штучних лісів, в т.ч. монокультур із цінних для промисловості деревних порід і неконтрольоване відтворення вторинних лісів призвели до зменшення частки та зведення первинних лісів. Нині потреби держави у деревині задовольняються в основному за рахунок місцевих ресурсів.

У лісах, що виключені з експлуатації, відбувається навпаки накопичення запасів стиглого лісу (вони склали 35,4 млн.м³ або 73% від запасу всіх перестійних деревостанів). Основною причиною цього є те, що лісові господарства за браком відповідного фінансування здебільшого проводять тільки малоефективні вибіркові санітарні рубки всихаючих дерев та скорочують заходи по освітленню і прочистці лісу. В майбутньому це може призвести до небажаної зміни породного складу лісових екосистем.

В одних випадках надмірне втручання в породний склад дерева станів, а в інших випадках – його практична відсутність призводять до розвитку негативних процесів. Останнім часом на землях зайнятих лісовою рослинністю почастишали ерозійні процеси, змив, сільові потоки тощо, які призводять до загибелі деревостанів. Лише за один рік може гинути до 20 тис.га лісу. При цьому близько 50% лісу втрачається через пожежі. Щороку до 15% створених лісових культур

(саджанців) гине через несприятливі кліматичні умови та ураження шкідниками.

Зменшити шкоду від цих факторів можна шляхом удосконалення технологій та якості лісокультурних робіт. Перш за все доцільно зменшити терміни відновлення лісів, прискорити зімкнення лісових культур шляхом введення чагарників та збільшення їх початкової густоти, максимально використовувати природне поновлення лісу із застосуванням технологій формування складних за структурою, різновікових, наближених до корінних для певної місцевості типів лісу, стійких і високопродуктивних лісових насаджень та ведення в них господарства.

Досить актуальним залишається питання раціонального використання земель з лісовими масивами на землях розташованих в межах населених пунктів, особливо великих урбанізованих та агломерованих центрах. Так, відповідно до Порядку поділу лісів на групи, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 року територія приміських лісів поділяється на три основні частини: паркову, лісопаркову та лісогосподарську.

Парки та лісопарки призначені для відвідування та відпочинку громадян. Даному режиму використання підпорядковується і господарська діяльність на їх територіях, а саме проводяться роботи по формуванню декоративних деревостанів та ландшафтів, благоустрою території тощо. Нині площа парків та лісопарків в більшості населених пунктів зазнає суттєвих змін. Ці зміни полягають у зменшенні їх питомої ваги. В той час як необхідно їх питому вагу збільшувати з метою підтримання елементарної рівноваги в екосистемах, а саме для очищення пові-

тря від транспортних та промислових викидів, підтримання рівня поверхневих вод тощо.

Обмеженість земельного простору під забудову в населених пунктах провокує суттєве підняття цін на земельні ділянки. При цьому найбільшим попитом користуються землі загального користування, а також ділянки з лісовою рослинністю (парки, сквери тощо). Зменшення площі паркових та лісопаркових зон, а відповідно і кількості деревостанів негативно відбиватиметься на здоров'ї проживаючого населення.

Лісогосподарська зона характеризується несприятливими для відпочинку умовами, оскільки в них господарська діяльність спрямована на реконструкцію та лісовідновлюючі роботи. Сьогодні ліси зелених зон навколо населених пунктів і промислових підприємств займають площу в 1581,0 тис. га, ліси санітарної охорони – 156,4 тис. га, ліси цільового призначення (заповідні) – 202,2 тис. га.

При прискорених темпах зростання площ населених пунктів, зокрема міст, відбувається поглинання лісогосподарських зон агломераціями. Тому ширина зелених зон та їх кількість повинна бути співставна з розмірами населеного пункту. Доцільно у великих містах існуючі масиви лісів перетворювати у міські лісопарки. Для цього слід використовувати нормативний розрахунок, який становить 5 м²/чол., а навколо великих агломерацій таких як Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів, Одеса тощо створювати кілька кільцевих зелених зон на певній відстані одна від одної з метою підтримання екологічної рівноваги в навколишніх екосистемах.

Висновок

Таким чином, залісеність земель України має значні відмінності і не є оптимальною, тобто такою, при якій створюються максимальні можливості для найбільш повного задоволення потреб народного господарства в деревині, ресурсах не деревинного походження, соціальних і екологічних функціях лісових насаджень. Тому сьогодні обґрунтовуючи сучасні вимоги до земле- і лісокористування слід робити акцент не на ресурсному, а на біосферному напрямку використання земель лісових екосистем. Останній полягає у необхідності на землях задіяних в гос-

подарський кругообіг зменшувати антропогенний тиск шляхом збільшення площ лісів, що в свою чергу повинно відбуватися за рахунок поступового вилучення з сільськогосподарського користування 4-4,5 млн.га низькопродуктивних та еродованих земель.

Також доцільно і надалі розширювати мережу та площі природоохоронних територій тощо, оскільки розширення лісового фонду крім іншого сприятиме відновленню малих річок та їх очищенню. Пропонується формувати систему захисних насаджень враховуючи контурно-меліоративну органі-

зацію території, оскільки екологізація лісокористування потребує як збільшення площі і оптимізації структури лісів, впровадження вибіркового та комбінованих способів рубок

із застосуванням прогресивних технологій, так і зменшення фрагментації лісів шляхом лісорозведення.

Перелік посилань

1. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. – Київ: РВПС України НАНУ, 1999. – 716 с.
2. Мельник С.О. Аналіз системи прав власності на лісові ресурси і земельні ділянки лісового фонду в Україні // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість. – Львів: УкрДЛТУ, 2002. – 392 с.
3. Синякевич І.М., Мельник С., Соловій І., Холявка В., Ковалишин В. Лісовий кодекс України (Альтернативний проект) // Деревообробник. – 2002. - № 15 (57). – С. 4-7.
4. Державний лісовий кадастр станом на 1 січня 1996 р. – Ірпінь: Українське державне лісовпорядне виробниче об'єднання, 1997. – 508 с.
5. Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку: Монографія / Я.В. Коваль, В.С. Бондар, О.А. Голуб, І.М. Лицур та ін. – К.: Науковий світ, 2004. – 211 с.

O.S. Budzjak **USE OF LANDS IN THE FOREST ECOSYSTEMS OF UKRAINE**

Research Council on Production Forces of Ukraine of NAS of Ukraine, Kiev

Article reviews the problems of environmental forest use and propose the ways for their solving, which are based on combination of financial and administrative influence methods for forest users. It will stimulate their intention for environmentally friendly oriented forest management.

*Надійшла до редколегії 07 липня 2009 р.
Рекомендовано членом редколегії канд.біол.наук О.О.Скрипником*